

Üzleti korrupció Magyarországon
– vállalatvezetők szemszögéből
Interjúelemzés

Budapest, 2008. április

Felelősségi nyilatkozat

A kutatás a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézet Korrupciókutató-központja végezte a Transparency International Magyarország Alapítvány megbízásából.

Budapesti Corvinus Egyetem
Szociológia és Társadalompolitika Intézet
Korrupciókutató-központ
1093 Budapest, Közraktár utca 4-6.

A jelentés kézírata 2008. április 21-én zárult le. A tanulmányban megjelent adatok és állítások hitelességét a lehető legszélesebb körben ellenőriztük. Mindazonáltal a Transparency International nem vállal felelősséget a jelentésben található információk egyéb célra vagy más kontextusban való felhasználásáért.

© 2008 Transparency International
Transparency International Secretariat
Alt Moabit 96
10559 Berlin
Germany
<http://www.transparency.org>

Szerzők

Szerzők

Pálinkó Éva, doktorandusz, BCE

Szántó Zoltán, Ph.D., egyetemi tanár, intézetigazgató, BCE

Tóth István János, Ph.D., egyetemi magántanár, BCE, tudományos főmunkatárs MTA KTI

A kutatásban részt vettek

Balázs Hilda Kinga, egyetemi hallgató, BCE

Bartis Kinga, egyetemi hallgató, BCE

Fülöp Márk Tamás, egyetemi hallgató, BCE

Márkus Annamária, egyetemi hallgató, BCE

Lukácsné Gergely, egyetemi hallgató, BCE

Varga Szabolcs, szociológus

A kutatócsoport tagjai

Nagy Zita Éva, doktorandusz, BCE

Cserpes Tünde, egyetemi hallgató. ELTE

Tartalomjegyzék

Felelősségi nyilatkozat	2
Szerzők	3
Szerzők.....	3
A kutatásban részt vettek	3
A kutatócsoport tagjai	3
Tartalomjegyzék	4
Bevezetés	5
A korrupció fogalmának meghatározása	5
A korrupció magyarországi elterjedtsége és területei	6
Elterjedtség	6
Területek	6
A korrupció mértéke	7
A korrupció hatásai	7
Negatív hatások.....	7
<i>Negatív gazdasági hatások</i>	7
<i>Negatív morális hatások</i>	8
Pozitív hatások	9
A korrupciónak kedvező tipikus helyzetek	9
Tipikus területek	9
Tipikus esetek és mechanizmusok	10
A korrupciós helyzetek tipikus szereplői	11
Az utóbbi 5-10 év korrupciós tendenciái Magyarországon	12
A magyarországi korrupció megítélése nemzetközi viszonylatban	12
Személyes tapasztalatok	14
Hallomásból ismert esetek	14
Saját esetek	15
A korrupció visszaszorítása	16
A korrupció okai.....	16
Javasolt módszerek a korrupció csökkentésére	17
A korrupció csökkentésének kezdeményezői és szereplői	19
Sikeres nemzetközi példák a korrupció visszaszorítására	20
Függelék – Az interjú vezérfonala	21

Bevezetés

Tanulmányuk annak a tíz interjúnak az elemző összegzését tartalmazza, amelyet az *Üzleti korrupció Magyarországon* című kutatási projekt keretében a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézetének Korrupciókutató-központja készített a Transparency International Magyarország Alapítvány megbízásából, 2008. március 11-31 között.

Interjúalanyaink közül kilencen hazai és külföldi vállalatok/cégek gazdasági vezetői, egyikük pedig külföldi érdekeltségű magyar gazdasági kamara elnöke volt. Interjúalanyaink közül nyolcan magyar, ketten pedig külföldi (német, kanadai) állampolgárok. Végzettségüket tekintve: négyen közgazdászok, hárman mérnökök, valamint egy jogász, egy politológus és egy nemzetközi kapcsolatok szakértő akad köztük. Az általuk képviselt cégek közül öt magyar, négy külföldi tulajdonú, egy pedig kamara. A vállalkozások közül hat nagyvállalat, három pedig kisebb vállalkozás (közülük kettő tanácsadó cég).

Az interjúk kezdetén igyekeztünk bemutatni interjúalanyainknak, akik előzetesen vállalkoztak a beszélgetésre, kutatásunk indítékait és célját. Törekedtünk továbbá arra, hogy olyan bizalmas légkört teremtsünk az interjú során, amelyben az interjúalanyok őszintén megosztják velünk a korrupcióval kapcsolatos közvetett és közvetlen (személyes) tapasztalataikat, elmesélik saját korrupciós történeteiket. Minden interjú elején biztosítottuk őket arról, hogy az adatokat abszolút bizalmasan kezeljük, számukra teljes anonimitást, az általuk elmondott eseteknek pedig teljes beazonosíthatatlanságot biztosítunk. Erre egyrészt a kutatási téma kényes jellege miatt volt szükség, másrészt azért, mert a kutatás szempontjából nem a konkrét esetek, hanem a konkrét esetekben rejlő általánosítható mechanizmusok, okok és intézményi feltételek az érdekesek. Ezen indokok miatt beszélünk az alábbi interjúelemzésben A, B, C vagy D cégről, önkormányzatról, hivatalról, vagy minisztériumról, valamint X, Y termékekről, projektekről.

Az interjúk feldolgozását az interjú vezérfonalában (lásd a Függelék) meghatározott témakörökhöz kapcsolódóan végezzük el.

A korrupció fogalmának meghatározása

Az interjúalanyok egyikének sem okoz gondot, hogy viszonylag pontosan és részletesen meghatározza a korrupció fogalmát. Ez is mutatja, hogy a jelenség foglalkoztatja őket, üzleti szókincsük szerves részét képezi a kifejezés. Vegyünk néhány konkrét definíciót, melyek az interjúk során hangzottak el.

A korrupció:

- „nem üzleti jellegű kísérelés egy üzleti tranzakciónak, amikor a sikeres lebonyolítás érdekében a partnert nem üzleti dolgokkal kell megnyerni.”
- „érdekek illegális eszközökkel való elfogadtatása.”
- „jogosulatlan előny szerzése.”

Tízből hét interjúalany morális kategóriaként, etikai alapon határozza meg a korrupciót és annak változatos, gyakran elmosódott definícióját adja. Az etikai alapú megközelítésből eredően sokan a korrupció viszonylag tág meghatározásával élnek: olyan jelenségeket is korruptnak minősítenek, melyeket a törvény nem büntet, de etikai alapon társadalmilag elítélendők. Egyik interjúalanyunk korrupciós cselekvésnek tekinti például az üzleti partnerek közötti vacsorameghívásokat is.

Van, aki árnyalja definícióját a társadalmi-kulturális beágyazottság szempontjával és hozzáteszi, hogy a korrupció definíciója országonként, társadalmanként változik. Egy másik interjúalany, hasonló elméleti megfontolások alapján azt emeli ki, hogy Magyarországon olyan eseteket sem ítélik el etikai alapon, melyek más országban büncselekménynek számítanak. Akad olyan is az interjúalanyok között, aki elsősorban jogi kategóriának tekinti a korrupciót.

Ketten vannak, akik a korrupció kapcsolatháló-alapú megközelítésével élnek: ők egyfajta személyi összefonódást értenek alatta:

„amelynek segítségével egy ügyben nem tiszta, nem átlátható döntés születik. Pénz, kapcsolat, szívesség okozzák ezt a helyzetet.”

A kapcsolatháló-alapú megközelítések szerint a korrupcióban résztvevők valamilyen előnyhöz akarnak jutni, valamint a szabályok megkerülésével akarnak elérni. Egyikük tulajdonképpen kettős definíciót ad: egyfelől kapcsolatháló-alapon közelíti meg a problémát, és a korrupciót a jó kapcsolatok fenntartásának eszközeként aposztrofálja, másfelől azonban a médiában nagy zajjal tárgyalt korrupciós/megvesztegetési eseteket sorolja ide.

Az interjúalanyok többnyire az anyagi ellenszolgáltatásért végzett közvetítést, üzletszerzést, az eladó részéről vevőnek adott nem hivatalos, személyes fizetséget, vagy a politikai, szervezeti információnyújtást sorolják a korrupciós tevékenységek körébe. Vannak, akik egyértelműen pénzbeli juttatáshoz kötik a korrupciót. Mások nem határozzák meg egyértelműen pénzben, de mindenképpen valamilyen anyagi juttatásban tárgyasuló jelenséggé tekintenek rá. Vannak, akik az ajándékba kapott családi üdüleket, sőt, akár az ebéd- vagy vacsorameghívásokat is a korrupciós jelenségek körébe sorolják.

Egyik interjúalanyunk a definíciójához még azt teszi hozzá: a korrupciós cselekvések közös eleme, hogy ezek során a fizetséget „előre adják, az előre tudott.”

A korrupció fogalmának meghatározása során szinte minden interjúalany inkább negatívan, elítélő módon nyilatkozott. Volt azonban köztük olyan is, aki semlegesén fejtette ki a fogalom definícióját, sőt, egyikük szájából már a fogalom-meghatározás során elhangzott olyan mondat, mely a korrupciós cselekvések pozitív hatására utal:

„Korrupció kell, hogy a gépezet elinduljon.”

A korrupció magyarországi elterjedtsége és területei

Elterjedtség

Egyik interjúalanyunk szerint korrupció mindig is volt a történelemben és mindig is lesz, amíg lesznek lassú, nehézkesen működő közhivatalok:

„Ez a fajta hozzáállás létezett az egyiptomi időkben is, létezni fog 200 év múlva is.”

Egy másik interjúalany - némileg hasonlóan - úgy fogalmaz: a korrupció „szerves része életünknek”. Van, aki saját ágazatáról nyilatkozva elmondja, hogy a korrupció 1996-tól mostanáig az XY-ipar „természetes” részévé vált.

Egyikük határozottan állítja:

„Alapvető probléma ma a korrupció Magyarországon.”

Szinte minden interjúalany hangsúlyozza, hogy hazánkban a korrupció meglehetősen elterjedt jelenség. Egyikük így fogalmaz:

„Szerteágazó, mély és mára egy kritikus pontot elért jelenség.”

Területek

Tíz interjúalanyunk közül hatan egybehangzóan állítják, hogy az üzleti és a(z ön)kormányzati szféra közötti korrupció sokkal nagyobb arányú, mint az üzleti életen belüli korrupció. Bár többen hozzátézik: a kettőt időnként meglehetősen nehéz elválasztani egymástól: ugyanis erősen összefonódnak. Mindössze egyetlen interjúalany mondja azt, hogy az üzleti szférában jelentkező korrupció a súlyosabb probléma. Egyikük sommás ítélete szerint:

„Az önkormányzati szféra velejéig korrupció, a nagy állami közbeszerzések is.”

Egyik interjúalanyunk az üzleti és kormányzati szféra közötti korrupciós esetek két nagyobb csoportját különíti el: az egyik akkor fordul elő, ha nagyobb ügyekben a politikai élet szereplői megjelennek (ez

gyakran előfordul szerinte); a másik a napi ügyintézés menetét meggyorsító korrupció, ami ahhoz kell, hogy a dolgok az elvárható módon rendeződjenek.

Egy másik interjúalany elmond egy önkormányzati korrupcióhoz kapcsolódó történetet, amikor Magyarország egyik legnagyobb DEF-cégét vezette. A cég száz ügyféllel állt kapcsolatban, évekig kellett dolgozniuk azon, hogy legyen önkormányzati ügyfelük is (3200 önkormányzat van Magyarországon). Volt, hogy beadtak egy árajánlatot, amelyben jóval a saját áraik alá ígértek, de végül mégsem ők nyertek, hanem két magánszemély, akik az ő árak 5%-át (!) ígérték.

Az önkormányzati-kormányzati korrupciós eseteket említve többen megjegyzik, hogy ez tulajdonképpen a pártfinanszírozás bevett módja.

Egyetlen olyan interjúalanyunk akad, aki elmondása szerint saját szférájában, az üzleti életben, még soha nem találkozott korrupcióval, és szintén egy, aki azt mondja, ha korrupciót lát, „messzire elfut”.

A korrupció mértéke

A korrupció mértékét interjúalanyaink általában nehezen becsülik meg. Akad, aki szerint a 150 milliárdos közbeszerzések 10-15%-a tartozik ebbe a „felárba”. Minisztériumi tapasztalatai alapján egyik interjúalanyunk a következőket mondja:

„a felét a pénznek politikai célokra csomagolták el, az összegek 90%-a volt a tenyérbe írva, 10% maradt, és 90% már tenyérbe volt írva, amikor eljöttem”

Két interjúalany 10-es skálán értékeli a korrupció elterjedtségét: egyikük az üzleti életben belüli korrupciót 3-asra, az üzleti és (ön)kormányzati szféra közötti korrupciót pedig 7-esre osztályozza. Hozzá hasonlóan értékeli a másik: előbbi ő 4-esre, utóbbit 8-9-esre becsüli. A korrupció nagyságára, kiterjedtségére vonatkozó legszélsőségesebb (nyilván durván túlzó) becslés pedig a következő: „durván a GDP felének kell eltűnnie ilyen módon”

Egyes interjúalanyok szerint szektortól függő, mások szerint szektortól független a korrupció mértéke, elterjedtsége. A szektort említő interjúalanyok többsége szerint az építőiparban a legkiterjedtebb a korrupció, de van, aki az energiaszektor, az informatikai területet, a nagykereskedelmi láncokat is említi. Egyikük ezt így indokolja:

„Ezek a területeken vannak ugyanis nagy pénzek, amelyeknek már az 1-2%-a is jelentős tétel.”

Ezek mellett problémás szektorként említi még egyikük általánosságban azokat a területeket, ahol „sok számla nélküli értékesítés van”, illetve „ahol nagyobb megrendelések vannak”.

Az egyik interjúalany említi olyan területet, ahol szerinte nem igazán van korrupció: a bankszektor és a biztosítókát nevezi meg. Állítását a világos belső szabályozás és a kialakult verseny említésén kívül azzal indokolja, hogy a szektor a korrump embereket kivetí magából: ha valaki „hírbe keveredik”, azzal kiszorul a piacról, mert a többi banknál sem fogják alkalmazni

A korrupció hatásai

Vannak, akik a korrupciónak kizárólag negatív hatásait említik, vannak, akik negatív és pozitív hatásokra egyaránt utalnak. Sőt, olyan interjúalany is akad, aki nem igazán látja a dolog hátrányait. Ő erről beszélve azt fejtí ki, hogy a korrupció egy „alapüzletet kiegészítő megállapodás”, ami mindenkinek előnyös lehet, amitől gördülékenyebben mennek a dolgok.

Negatív hatások

A negatív hatások két nagy csoportja különböztethető meg az interjúalanyok válaszai alapján: az egyikbe a negatív gazdasági hatások, a másikba a negatív morális hatások tartoznak.

Negatív gazdasági hatások

Eltűnő pénz

A negatív gazdasági hatások közül sokan a gazdaságból minden eredmény nélkül eltűnő pénzt említik elsőként: „*iszonyat mennyiségű*” pénz folyik el ilyen módon: olyan források, amelyekre egyébként nagyon nagy szükség lenne. Egyik interjúalanyunk szerint negatív hatása a korrupciónak akkor lesz, ha úgy használjuk, ahogy most: ha ipari szinten, politikai pártokhoz menő hatalmas pénzüsszegek tűnnek el, illetve válnak ellenőrizhetetlenné. A korrupcióval elvont összegek nem növelik a belső fogyasztást, nem gerjesztenek SZJA és ÁFA-bevételeket, jelentős pénzüsszegeket vonnak ki a gazdaságból.

A korrupciós költség árdragító hatása

Az eltűnő pénzhez kapcsolódóan négyen említik a korrupció negatívumaként, hogy az rendkívüli módon megdrágítja az üzleti folyamatokat, és tulajdonképpen magát az életet. Az egyik interjúalany szerint a megélhetési költségek (lakás, ház, utazás stb. ára) is alacsonyabb lenne kisebb mértékű korrupció esetén. Egy másik interjúalany elmondja, hogy már beszélgettek arról, hogy ha rendszeren megcsinálnák a szabályozást az informatikától a kereskedelemig, akkor ez 10-15%-kal olcsóbbá tenné a nagyközönség számára a banki, biztosítási, telefonos vagy akár az egészségügyi szolgáltatások költségeit. Ehhez a problémához szorosan kapcsolódik a korrupciós jutalék kérdése. Egyik interjúalanyunk szerint a korrupciós jutalék, azaz a korrupció árdragító hatása minimálisan 0,5-1 %, ennél kevesebbel nem találkozott, de előfordult már 20%-os mérték is a praxisában. Magyarországon tapasztalatai szerint a 3-5% a leginkább elterjedt. Egy másik interjúalany szerint a korrupciós jutalék mértéke mindig attól függ, hogy a korrumpálandó milyen régen van az adott pozícióban. Véleménye szerint régebben pozícióban lévők esetében nagyobb valószínűséggel van korrupció és nagyobb mértékű. Az egyik interjúalany kifejti: szerinte nem jellemző probléma, hogy a korrupció miatt egy rosszabb minőségű termék vagy szolgáltatás kiütné a jobb minőségűt, hiszen egyrészt bárki nyeri el a megbízást, a „korrupciós kötelezettséget” teljesítenie kell, emellett pedig manapság elég jó a termékek és a szolgáltatások általános színvonala. A veszteség inkább az, hogy drágább lesz a szolgáltatás, termék.

Versenytorzítás

A fentiekén kívül interjúalanyaink negatív gazdasági hatásként említik – az általánosság szintjén – a korrupciónak a piaci versenyt negatív módon befolyásoló hatását is. Van olyan interjúalany, aki szerint a korrupció az egész ország versenyképességét rontja. Egyikük megfogalmazását idézve: a korrupció „*durván versenytorzító.*”

Negatív morális hatások

Négy interjúalany által határozottan kiemelt negatívum a korrupció demoralizáló hatása, ami többek között abban jelentkezik, hogy a korrupcióra „*az emberek rá vannak állva.*”

Szerintük a korrupciós esetek aláássák a tisztesség fogalmát: hatásukra bekerült a közgondolkodásba a „szabályszegés”, amely a tisztességtől elmozdítja, és mellékutak keresésére sarkallja az embereket. Különösen súlyos probléma, hogy erre szocializálja a fiatalokat is. A korrupció korrupciót szül: ha egy cégnél az alkalmazottaknak ilyen ügyeket kell intézniük, maguk is kísértésbe esnek. Néhány jellemző interjúrészlet, mely ezt a problémát mutatja:

- *„A politika berendezkedik ennek elszámolhatóságára és a kisemberek is természetesnek veszik.”*
- *„A fiatal generáció azt hiszi, hogy a korrupció természetes.”*
- *„A fiatalok nem tudják, hogy minek mi a piaci költsége és azt látják, hogy mindent el lehet adni és ezért nagy árat mondanak, aztán azt nézik csak, hogy hogyan lehet a [korrupció során] kapott pénzt visszaforgatni a papa cégébe.”*

Egyik interjúalanyunk szerint emiatt a morális hatás miatt az EU-ba való integrálódásunk is sokkal nehezebb, mint nélküle lenne. Véleménye szerint a viselkedéskultúra nyugaton sokkal kifinomultabb: ott is része ugyan a korrupció az életnek, de sokkal kulturáltabban zajlanak ezek a folyamatok. Van olyan interjúalany is, aki spontán módon, a negatívumokra vonatkozó kérdés elhangzása nélkül is kifejti, hogy az átláthatóság hiányából fakadó bűncselekményeknek (adócsalás) a korrupció a gerjesztője.

Pozitív hatások

Öt olyan interjúalanyunk van, aki a kérdésre nem említ semmilyen pozitív hatást. A többiek a korrupció pozitív hatásaként általában azt emelik ki, hogy meggyorsítja, gördülékennyé teszi az ügyintézés menetét. Van, aki hozzáteszi: mindez a pozitív hatás akkor áll fenn, ha „normál mértékű” a korrupció. Ezt az értéket az üzletkötői jutalék szintjéhez hasonlítja, és 3-5-10%-ban határozza meg. Van, aki szerint a vállalkozó szempontjából pozitív, hogy „el lehet munkákat hozni”, de hozzáteszi: társadalmi szempontból ez nem értékelhető pozitívumként. Ebben az értelemben a korrupció olyan társadalmi csapdahelyzet, melyben az egyéni és a társadalmi érdek között feszültség keletkezik. Van, aki tétovázik, mi is lehet a korrupció pozitív hatása: abban biztos, hogy a korrupció fogyasztást eredményez, de innen ismét a negatívumokhoz tér vissza: a pénz ugyanis nem megfelelően hasznosul, ezért interjúalanyunk a jövedelmek „másodlagos újraelosztásáról” beszél.

1. táblázat: A korrupció hatásainak összefoglaló táblázata

A KORRUPCIÓN HATÁSAI	
NEGATÍV HATÁSOK	POZITÍV HATÁSOK
Gazdasági hatások	Gazdasági hatások
eltűnő pénzforrások	az eljárások menetének gyorsítása
az árak emelkedése a korrupciós jutalék miatt	többletfogyasztás
versenytorzítás	
Morális hatások	
társadalom, fiatalok demoralizálása	
EU integráció akadályozása	
további gazdasági bűncselekmények gerjesztése	

A korrupciónak kedvező tipikus helyzetek

Vannak, akik az általánosság szintjén határozzák meg a tipikus helyzeteket: azok körülményeit, a korrupciós cselekvések létrejöttének legfőbb feltételeit említik. Egyik interjúalanyunk például a döntési szintek nem megfelelő meghatározásában látja a korrupciós cselekvésekre alkalmas tipikus helyzeteket. Ilyen szerinte amikor például a döntés szintje alacsonyabban van meghatározva, mint ahol döntenet kellene, vagy amikor az előterjesztő determinálja a döntést, mert a döntéshozók túl távol vannak a döntés tárgyától.

További jellemző interjúrészek a tipikus helyzetek vonatkozásában.

- „Akkor fordul elő korrupció, ha nincsenek világos versenyviszonyok.”
- „Minden olyan területen, ahol bármiféle pénzmozgás van és a pénz útja különféle közbeeső állomásokon keresztül vezet, ott fennáll a korrupció, csak a mértéke kérdéses”

Tipikus területek

A tíz interjúalany közül heten határoznak meg a fentieknél valamivel konkrétabb helyzeteket, illetve szférákat (bár ezeket is többnyire az általánosság szintjén említik). Ezeket az említéseket a 2. táblázat foglalja össze.

2. táblázat: A korrupció tipikus területeinek összefoglaló táblázata

LEGGYAKORIBB EMLÍTÉSEK
önkormányzati szféra ¹ közbeszerzések, tendereztetés (állami és önkormányzati beszerzések) ² EU-s fejlesztési források szétosztása engedélyek kiadása „visszafizetés”, „visszajuttatás”

¹ Leggyakoribb első említések

² Leggyakoribb első említések

TOVÁBBI ESETLEGES, RITKÁBB EMLÍTÉSEK
pártfinanszírozás igazságszolgáltatás, bírói eljárások beszállítókkal való kapcsolattartás tanulmányírás, tanácsadás
EGYEDI EMLÍTÉSEK
törvényhozás fal-lobbizás médiában való megjelenés PR cégekkel való szerződések felvásárlás

Interjúalanyaink közül hatan említik az önkormányzati korrupciót az elsők között. Ezzel a jelenséggel kapcsolatban egyik interjúalanyunk a következőket mondja: tipikus önkormányzati módszer, amikor azt mondja az önkormányzat, hogy megkapjátok a munkát, de be kell vonni ezt és ezt az alvállalkozót. Maga az interjúalany is volt már hasonló helyzetben („sokszor elmentem eddig”), de minden esetben tényleges munkát követelt tőlük, s ezt néhány eset kivételével meg is kapta.

Néhány további jellemző részlet az interjúkból:

- „A korrupció melegágya a közbeszerzés.”
- „teljes a szervezettség az önkormányzatoknál”, ez egy „folyamatosan működő gépezet”, amely „pártsemleges” (Interjúalanyunk szerint itt a közös cinkosság elve érvényesül. E tekintetben az elmúlt önkormányzati választás sem hozott szerinte jelentős változást.)
- „Az államigazgatásban nem minden feladatot tudnak ellátni a köztisztviselők, mert túl vannak terhelve, erre a minisztérium megbíz alvállalkozókat, akiknek az emberei ugyanabban az irodában, ugyanolyan számítógépnél dolgoznak, ugyanazon a folyosón járnak, és ugyanabban a büfében esznek. Ők mindent látnak, ami a minisztériumban történik.”

Ez utóbbi interjúalanyunk szerint ez a korrupció melegágya, mert az alvállalkozó úgy viselkedik itt, mint „egy szabadnapos prostituált” a minisztériumon belül, mert a bennfentes információkat akár el (ki) is adhatja a pályázatban érintett feleknek. „Meggérdezi a büfénél: Na és hogyan döntesz?”

Tipikus esetek és mechanizmusok

Négy interjúalany által is említett tipikus korrupciós mechanizmus a visszafizetés jelensége, amelynek működését egyikük a következő példán keresztül fejti ki.

Bizonyos iparágakban létezik a „visszafizetés” jelensége. Ezek az iparágak jellemzően olyanok, ahol:

- magas az üzleti kockázat: súlyra számolnak el, rendszeres mozgás van, a minőség a fontos (pl. élelmiszeripar),
- egy embertől függ a döntés bizonyos helyzetekben,
- problémák merülhetnek fel az üzletmenetben.

Példaként a húsipart említi, ahol mondjuk 70%-nak kell lennie a beszállító valamely termékében a hústartalomnak, de ők csak 60%-osat képesek előállítani. A beszerző bizonyos ellenszolgáltatásért cserébe „nem figyel oda” a hústartalomra. Interjúalanyunk továbbá nagyon jellemzőnek mondja a korrupciót az üzletláncok beszállítói közé való bekerülés esetében. Ez ismert probléma az érintett kör esetében, azonban az ide érkező külföldi vezetőknek „nincs mit veszíteniük”, tehát itt megteszik azt is, amit hazájukban nem tennének meg.

Tipikus eseteket és mechanizmusokat mesél egy másik interjúalany az építőipar területéről. Elmondása szerint egyrészt már a telek megszerzése korrupcióval járhat: például a külföldi befektetők és önkormányzati döntéshozók kapcsolatainak során „az eladó-e az adott épület? - attól függ” helyzetek érvényesülése. Emellett a tervező cég tudja, hogy kit kell korrumpálni, hogy megkapják (vagy elég gyorsan megkapják) az adott területre az építési engedélyt. Interjúalanyunk véleménye szerint ez az esetek 98%-ában van így. Az üzleti élet azon szereplői, akiknek nincs információjuk ezekről a dolgokról, „nagy gondban vannak”. Jellemzően azt használják ki, hogy ha valakinek befektetése van egy adott telekben, már „nem szállhat ki” az üzletből, mert „nagyot bukna”, így ösztönözve van korrumpálni valakit.

Másik jellemző mechanizmus a „közvetítők” megjelenése az üzletkötés során. A közvetítő, aki tudja, hogy hogyan kell megszerezni, elintézni valamit, ő ismeri a „megfelelő embert”. Interjúalanyunk elmondása szerint vannak, akik ebből élnek.

Egy másik interjúalany egyetemi példát hoz: az egyetemeken is fellelhető a korrupció, mikor a tanszékvezetők aláírásukért, amelyet egy projekt pályázati anyagához adnak, 50%-os részesedést kérnek a tanszéküknek az elnyert pénzből. *„Van egy kijáró ember, aki leszedi a sápot, ez csak aláír és felveszi a pénzt”.* Konkrét példát is mond: valamelyik egyetemen esett meg, hogy 74 milliós nyert projektnél azt mondta a tanszékvezető, hogy *„csináljátok meg 32 millióból, és akkor tietek a 32 millió. És én ne is lássam a projektet, 32 millió meg a mienk, a tanszéké”.* Ez szerinte a tipikus *„meg akarom keresni a pénzemet”* értelmiségi hozzáállás.

Egyik interjúalanyunk a magyarországi korrupciós helyzet súlyosbodásának jeleként értékeli egy új korrupciós mechanizmus elterjedését, mely a felvásárlási folyamatokat kíséri. Erről azt mondja el, hogy likviditási problémával küzdő cégeket keresnek meg cégek, melyek felszámoló-biztossal rendelkeznek és felajánlják *„szolgáltatásaikat”* a felszámolás és csődjelzési jelentés kimenetelére vonatkozóan. A bíróság *„meglepő módon”* őket jelöli ki felszámoló-biztosként. Ekkorra már ajánlatot tesznek off-shore cégekkel a vállalat maradék vagyonának kivásárlására.

A korrupciós jutalék *„útjáról”* interjúalanyaink a következőket mondják: előfordulnak olyan esetek, mikor a korrumpáló cég rendelkezik külföldi bankszámlával és a megrendelő részéről egy küldönc egyszerűen kimegy az adott országba és egy táskában hazahozza a pénzt (*„a korrumpáló cégnek rendelkeznie kell a megfelelő struktúrákkal”).* Előfordulhat az is, hogy áttéteken keresztül ugyan, de szerződéses jogviszonyt létesítenek. Egy másik interjúalany szerint az átutalások magánszámláról magánszámlára történnek, így jól megoldható a fedezés. Véleménye szerint úgy van összekeverve minden, hogy ne is lehessen kibogozni. Egy másik vélemény szerint: idővel a brutális és egyszerű technikák helyét, amikor borítékokban/aktatáskákban átadott készpénz ügylet is zajlott, átvették a finomabb technikák. Ahogy fogalmaz: *„finomodik a kín”.*

A korrupciós helyzetek tipikus szereplői

Az interjúalanyok által említett tipikus szereplőket a 3. táblázat tartalmazza.

3. táblázat: A korrupciós helyzetek tipikus szereplőinek összefoglaló táblázata

GYAKORI EMLÍTÉSEK
alulfizetett köztisztviselők, közalkalmazottak politikusok, akik maguknak és pártjuknak gyűjtenek tenderek kiírói, döntéshozói
EGYEDI EMLÍTÉSEK
közvetítők közkapcsolati igazgatók igazgatósági tagok

Egyik interjúalanyunk azt mondja el, hogy a korrumpált sok esetben a saját anyagi érdeke szerint hozza meg a döntést, azonban jellemző az is, hogy valamelyik politikai párt érdeke szerint jár el. Egy másik vélemény szerint a jellemző ideológia a korrumpált oldaláról, hogy *„mivel kevés fizetést kap, neki ehhez joga van”.* Van olyan interjúalanyunk is, aki szerint a korrupcióhoz nem szükséges a korábbi személyes ismeretség, bár használ az *„egyértelmű referencia”.*

Egy másik interjúalany a szereplők kapcsán a korrumpálhatóság hírének üzleti életben való elterjedéséről és ennek negatív következményeiről is beszél: a korrupcióra *„hajlamos”* személyekről *„lehet tudni”* ezt, hiszen ez egy kicsi ország, az üzletemberek egymás közt gyakran beszélnek ilyenről. Ha az ember tudja, hogy jó pályázatot adott be, s mégsem nyert, akkor utánamehet, hogy miért nem. S ilyenkor általában meg is tudja az okát, mert *„valaki mindig beszél”.*

Az utóbbi 5-10 év korrupciós tendenciái Magyarországon

Interjúalanyaink többsége szerint a korrupció az elmúlt 5-10 évben egyértelműen növekedett Magyarországon. Arról azonban, hogy ez a növekedés milyen mértékű volt, eltérő módon nyilatkoznak. Néhány áruklodó interjúrészet:

- *„1996-ban indult, azóta mint egy polip, terjeszkedik, mértéke exponenciálisan növekvő görbéhez hasonlít.”*
- *„Inkább dinamikusabban növekszik.”*
- *„Enyhe növekedés figyelhető meg.”*

Van két olyan interjúalany, aki itt is megkülönbözteti az üzleti életen belüli, valamint az üzleti és (ön)kormányzati szféra közötti korrupciót. Véleményük egybehangzó. Egyikük ezt a következőképpen fejti ki: üzleti élet és kormányzat közötti korrupció esetében egyértelmű növekedést érzékel. Az üzleti szférán belüli korrupció esetében azonban nem, mivel csökken a gazdasági növekedés, szűkülnek a lehetőségek, óvatosabbak a felek, jobban odafigyelnek a korrupciót életre keltő helyzetekre (beszerzés, követelés-behajtás, peres ügyek kezelése stb.). Tendencia, hogy magasabb szintre kerülnek a döntési kompetenciák, s ezek az emberek az interjúalany szerint kevésbé megkísérthetők.

Hárman magyarázatot is fűztek azon megállapításukhoz, mely szerint a korrupció az utóbbi időben növekedett. Egyikük szerint főként új jelenségek megjelenése és a jelenségek általánossá válása okán nőtt a korrupció, másikuk szerint a késztetés ma is ugyanakkora, mint régebben volt, maximum a hozzáférés lehetősége nőhetett meg, harmadikuk szerint pedig a politika terjeszkedett: régen csak a helyettes államtitkári pozícióig nyúlt le és határozott személyi kérdésekben, míg ma az osztályvezetői-helyettesi címig mindenki kinevezését kontroll alatt tartja. Végül van, aki azt is megjegyzi: a korrupciós tranzakciók nagyságrendje az utóbbi időben folyamatosan nő.

Egyetlen olyan interjúalanyunk van, aki nem fogalmaz egyértelműen: mindössze annyit közöl, hogy szerinte nem történt javulás ezen a téren az utóbbi években. Szintén egyetlen interjúalany mondja azt, hogy a korrupció mértéke az utóbbi években egyenletes volt, nem változott. (Igaz, azt is hozzáteszi, hogy nincsenek ezzel kapcsolatban korábbi tapasztalatai.)

A magyarországi korrupció megítélése nemzetközi viszonylatban

Az eltérő tapasztalatoknak köszönhetően meglehetősen diverzifikált az a kép, amely a hazai korrupció nemzetközi viszonylatban való megítélése során kirajzolódik. Ketten vannak, akik egyszerűen azt állítják: tőlünk keletebbre nagyobb a korrupció. Vannak azonban interjúalanyaink között, olyanok is, akik ezt a képet árnyalják, vagy épp ezzel ellenkező megállapításokat tesznek. Ezért a karakteresebb véleményeket, kifejtéseket az alábbiakban nem egybegyűjtve, összegezve, hanem külön – külön, a maguk értelmezési környezetében, az interjúkon készült jegyzetek alapján mutatjuk be, az egyes interjúalanyok által elmondottakat egymástól csillag választja el.

Délebbre és keletre rosszabb a helyzet a hazánkban tapasztalhatónál – kézzel foghatóbb, sokkal inkább a felszínen van a mindennapokban a korrupció és nehezebb is tenni ellene. A nagyobb nyitottságot mutató, gyorsabb és jelentősebb fejlődésen átment államokban a struktúra mélyebb rétegeiben jelentkezik a korrupció, más jellegűek, „fejlettebbek” a korrupciós problémák. Interjúalanyunk megítélése szerint Csehországot, Szlovéniát a hazai problémákhoz hasonló problémák jellemzik, míg egyértelműen pozitív példaként (más módszerek, harc a korrupció ellen) Litvániát említette: itt a cégalapítás egyszerűsítése, az áfa-visszaigénylés gyorsítása és egyéb rendelkezések csökkentették a tipikusan korrupcióra hajlamosító helyzetek számát, és ezek fontos üzeneteket hordoztak az üzleti élet számára.

Nemzetközi összehasonlításban másik interjúalanyunk a környező országokból csak az üzleti életen belüli korrupcióval került kapcsolatba. Általános tapasztalata, hogy minél keletebbre megyünk, annál

nagyobb mértékű a korrupció (Romániát, Bulgáriát, Ukrajnát említi). A horvátokat korruptabbnak tartja a magyaroknál, de az osztrákokról és az olaszokról is azt gondolja, hogy nem vagyunk náluk korruptabbak. Van céges tapasztalatuk. Egy konkrét történetet mond itt el: az egyik poszt-szocialista országban volt egy projektjük, EU-s pénzből, de ott komoly politikai cél nem kapcsolódott hozzá és az volt a fontos, hogy kész legyen. Így ott nem tapasztalt korrupciót. Európán kívüli tapasztalatai közül a következő történeteket említi: az akkor még állami tulajdonban lévő cég üzemeltetője olyan szerződést kötött egy kanadai céggel (tulajdonosai egy magyar származású kanadai és egy kínai származású kanadai), amelyet „normális ember nem köt”. Észak-Amerikából csak egy ajánlat jött hozzájuk állami szektorból, de sokkal szofisztikáltabb volt ez a megkeresés, mint a hazaiak.

Egy másik interjúalany két poszt-szocialista országban is dolgozott korábban. Ezt a két országot néhány évvel ezelőtt még jóval korruptabbnak látta Magyarországnál, de ma már nem: „míg mi topogunk, ők jönnek fel”. Egy nyugat-európai fővárosban is dolgozott, ott eszébe sem jutott volna a hivatalnál az ügyeit megsűrgetni. Ehhez kapcsolódóan még elmond egy történetet: egy poszt-szocialista ország fővárosában külön tarifalista van a rendőrökhöz. Egyik munkatársa sörözés után vitte haza alkoholos állapotban, s mikor ő kétségeket emelt ez ellen, a férfi akkor mutatta meg neki ezt a „listát”.

Ausztria – egyik interjúalany személyes tapasztalatai szerint - legalább annyira korrupt, mint Magyarország, csak másképpen. Ott elegánsabban és korporatívabban osztják le egymás között a pártok a pénzeket. Mások ott a struktúrák, de bizonyos szempontból a helyzet még rosszabb, mint nálunk. Véleménye szerint Kelet-Közép-Európában hasonló a helyzet, mint nálunk. Mindezt összegezve: nem gondolja úgy, hogy van a művelt nyugat, ahol minden szép és jó. Kelet-Közép-Európában a kivételek közé sorolja az észteket, a szlovénokat és a cseheket. Szintén saját tapasztalataira hivatkozva régiókról azt mondja: „Hozzánk hasonló szinten van korrupció terén Románia, Bulgária, Szlovákia, Lengyelország, Horvátország”

Részben hasonlóan ítéli meg Magyarország helyzetét egy másik interjúalany, aki személyes tapasztalatokkal Szlovákia, Románia, Oroszország, és Lengyelország esetében rendelkezik. Ő először úgy fogalmaz, hogy alapvetően a hazáival megegyező ezekben az országokban is a helyzet, ezzel szemben Indonéziában, Kínában „sokkal kifinomultabb rendszerek szolgálják ki a korrupciót”.

Egy másik interjúalany azt mondja el, hogy korrupció mindenhol van, de megítélése szerint nem szövi át annyira a teljes gazdasági életet, mint Magyarországon: azaz másutt kisebb elterjedtségű, viszont a mértékét tekintve sokkal nagyobb. Úgy véli, a Magyarországon jellemző - általa „pitiáner korrupció”-nak nevezett jelenség - keletebbre még elterjedtebb lehet. Véleménye szerint a legnagyobb probléma, hogy az általános morál és etika elfogadja ezt a jelenséget. Ezt ő több száz éves tradíciókra vezeti vissza, és úgy látja, ez „európaivá” válásunk egyik akadályja.

Akik több kelet-európai országban is érdekeltek útépitésben, azoktól hallja, hogy Lengyelországban a cégek nem szeretnek dolgozni, mert ott alig korrupció, nincs nagy nyereség. Igaz, nem is épülnek nagyon utak.

„Az EU-ban másodlagos állampolgárok vagyunk”, de nincs különbség a közép-európai országok között (ide számítja Horvátországot, Görögországot is). A magyarokra jellemzőnek mondja a rebellizmust, hogy inkább az egyéni útkeresésre hajlanak és ilyen keretek között keresnek megoldásokat. A magyarok előtt szerinte nincs kollektív példa: cégük üzletfilozófiájához például erősen hozzátartozik a team-eredményekben való gondolkodás. Ausztria és Magyarország helyzetét összehasonlítva elmondja, hogy ott működik a bürokratikus gépezet. Nagyon fontos, hogy az állampolgár ismerje a rendszert, mert így kialakulhat a bizalom is. „A rendezettség és rendszerezettség nincs meg az életünkben és ez kelti azt az érzést, hogy kézbe kell venni a dolgainkat.” „A szolgáltató szektor működése meghatározza a komfortérzetünk minőségét is.” Bár Ausztriában sokan középszerűek, de van rendszerezettség az életükben: reggel 1/2 9-től délután 5-ig bent vannak az irodában és meg tudják csinálni ennyi idő alatt a dolgukat. Nálunk pedig este 10-ig dolgoznak, idegeskednek, viszont délelőtt 10-kor kiugranak a munkahelyről vásárolni.

Személyes tapasztalatok

A személyes tapasztalatok sok területről, sokféleképpen szólnak, ezért szintén interjúalanyonként, esetenként mutatjuk be őket. Az egyes interjúalanyok által elmondottakat továbbra is csillagok választják el egymástól.

Hallomásból ismert esetek

Van egy beszerzési igény, amelyre pályázatot írnak ki. A jelentkezőket strómanok keresik meg, akik közlik, hogy X %-ért elintézik az ügyet. (Van polgármester, aki a Mr. 10% becenevet kapta hasonló okból, az interjúalany X értékét 3–10%-ra becsüli.) Az interjúalany szerint a megrendelő általában már eleve tudja, hogy kihez kell fordulni: ez általában a pártfinanszírozás és környéke. A kifizetés technikája: legtöbbször alvállalkozók bevonásával történik, például egy tanácsadó céget alkalmaznak, vagy olyan is előfordul, hogy offshore struktúrán keresztül fizetik ki a pénzt. Elegánsabb formája az olyasfajta kérés, hogy ezt meg ezt a céget vegyék be a konzorciumba. Ma már a korrupció nem asztal alatt átcúsztatott bőrdöggel megy, az sem történik meg, mint ami megtörtént az interjúalannal 15 évvel ezelőtt, hogy az ÁPV Rt. képviselője szemtől-szembe megmondta neki, hogy ezért és ezért a tevékenységért 200 ezer forintot kér. Ma a komoly cégek alvállalkozókat és tanácsadókat alkalmaznak, lehet tudni, hogy kit kell megkeresni.

Van már arra példa is, hogy egy cég keresi meg az önkormányzatot, hogy beszállító tud lenni: főként EU-s forrásokat akarnak így kiaknázni. Konkrét példa erre: beszállító megfinanszírozza az önkormányzati önrészt, hogy megkapja a megrendelést. *„Mindenki jól jár, csak az ország megy tönkre bele.”* Ezért van az, hogy *„az EU-s források egy része nem ott hasznosul, ahol kellene, hanem díszburkolat lesz belőle valahol”*. Azt szokták mondani, hogy két fajta polgármester létezik: aki magának lop, és aki a településének lop. Ha érkezik hozzá egy ajánlat, amely meglebegteti előtte, hogy mondjuk 3 db nyilvános WC-t tudunk építeni a városnak, s még az építető az elnyert pályázati pénz 10%-át vissza is adja: kockázat semmi és pénzbe sem kerül. Az önrész megfinanszírozását legtöbbször úgy oldják meg, hogy elő-közbeszerzési pályázatot írnak ki, s valamelyik bank megfinanszírozza az önrészt. A folyamat mozgatórugója az az üzleti cél, hogy el tudja adni a terméket a cég, s a feltételeket azáltal teremti meg, hogy ő ismeri a kiaknázzható pályázatokat.

Konkrét történetről tud, hogy egy bankvezér a saját brókercégeivel kötött megállapodást, garantált hozamot és teljesítménytől független bérezést ígért öt embernek. A vizsgálat jelentősebb eredmény nélkül zárult le, olyan indokkal ejtették az ügyet, hogy az ilyen megállapodás *„üzleti kockázat kérdése”*. *„Lehet hülyének lenni, de magunk közt, nevezzük nevén a gyereket.”*

Amerikában a vízumhoz sok papírt kérnek be, s olyan ember, akinek egyébként százezer dollár van, minimálberről szóló papírokat visz „igazolásként”. Az APEH pedig nem tesz semmit. Asszisztálás folyik a belvárosban mozgássérült jelvényt parkoló Porsche, Bentley és Jaguár tulajdonosok felé. Asszisztál a rendőrség, a főváros, a közterület-felügyelet. Az interjúalany szerint az ügyészség és a bíróság is asszisztál, fél is.

Főiskolai csarnok beépítéséhez és berendezéséhez pályázatot írtak ki a székek beszerzésére, de egy vállalkozónak felajánlották, hogy 60 millió forint készpénz kifizetésével pályázaton kívül megkaphatja a munkát. A verseny megszüntetésére irányuló kísérlet viszont nem lett sikeres, mert a pályázó nem fogadta el az ajánlatot.

Az építőiparban alagútépítésre pályázott egy cég és a központi kormányzattól kaptak egy telefont, hogy mennyit ér meg nekik a munka. Hallott olyan telefonhívásokról is, melyek „megsúgták”, hogy a 40 milliós pályázatot 31-nyel is meg lehet nyerni. Szerinte ez egyre inkább terjedőben van, a vállalatok/vállalkozók minél inkább igyekeznek egymás árajánlatai alá menni és ezért még költségfedezet nélkül is bevállalnak munkákat. Így előfordul, hogy az alvállalkozókat nem fizetik ki. Az első részlet után a részteljesítmények utáni bérezés már sokszor késik. Hallott olyan esetről, hogy a céget formai hibák miatt zárták ki, a 2-300 oldalas pályázat egyik oldalán rosszul adták meg a pályázat nevét.

Egy főiskoláról frissen kikerült rendőr (a történet 1997-1998 körül játszódik) két év után otthagyta a szakmát, mert nem akart az ottani állapotok között dolgozni. A forgalmi helyzetet akadályozó taxisokat büntető rendőrré hamar rászóltak, mert megsértette a „kialakult helyi viszonyokat”.

Hallotta, hogy egy külföldi vállalat akart Magyarországon megtelepedni, már kinevezték az ügyvezetőt, pénzügyi igazgatót, megvásárolták a telket stb.. Az ügyvezetőt elhívták ...-ra, ahol egy kiürített csárdában XY és társai jelentek meg géppisztolyokkal, 18 ezer dollár védelmi pénzt követelve havonta. Később a politika is belenyúlt az ügybe, hogy a pártok számlájára utalt kisebb összegekkel el lehet kerülni a nagyobb konfliktusokat. Interjúalanyom ezt még „semminek” mondja, hallott ugyanis olyan történetet is, hogy az amerikai képviselőt fegyveresen zsarolták meg.

Halott olyan történetről is, hogy egy állami intézmény egy már kifizetett számlát egy héttel később megint „rendezett”. Ennek látta is a papírjait, s még hallott arról, hogy állítólag ezt harmadszorra is megismételték.

Saját esetek

Az egyik interjúalanyunk még tapasztalatlan menedzser volt, amikor egy magyar bank felesleges ingatlanjait értékesítette, s az osztrák partner a kialkudott árra azt mondta: többet szeretne fizetni. A helyzetet először nem is értették. A különbözetet Bécsben kellett átadniuk, ami a vételárnak 2,5%-a volt. Az interjúalany szerint jellemző ott, hogy nem akarnak 10-15-20%-ot kérni, hanem mértéket tudnak tartani.

Romániában az egyik bank tisztviselőjének a közös jól elvégzett munka jutalmaként egy üveg whiskey-t vitt az interjúalany, de a tisztviselő nem értékelte a köszönetnyilvánítást, azt mondta, hogy legközelebb az ő pénzét ne költse el...

Sok magyarországi cégnél alkalmaznak közkapcsolati igazgatót, aki adott esetben engedélyek kérésénél, versenyhivatali papírok megszerzésénél a korrupcióért „felel”. Léteznek kifinomult technikák a korrupciós helyzetek megteremtésére, kezelésére és megszervezésére. Ilyen például, hogy kis papírra írják fel a találkozó helyét és idejét, ha esetleg hangfelvétel készülne. A korrupciós összeg „tisztára mosása” több módon is történhet: (1) a tulaj adja oda személyesen az osztalékából, mert még így is megéri neki; (2) a munkatárs számlájára érkezik meg az összeg „jövedelemként”, s ezt ő visszaadja; (3) off-shore céges megoldásokkal, kis költséggel lehet kivenni pénzt.

Vannak cégek, amelyek vállalják egy-egy ügyért való lobbizást. Sikeres pályázat esetén sikerdíjat/tanácsadói díjat kapnak, s kérdés hogy kiknek juttatnak belőle. Nem tudja biztosan, nincsenek pontos információi. A multiknál már látott olyat, hogy normál tenderek elbírálói egy jó döntés után egy drága autóval lettek gazdagabbak.

Az interjúalany elmondja, hogy pozitív tapasztalata is van. Éppen ma tárgyalt egy ingatlanüzleti vezetővel, aki még csak utalást sem tett a korrupcióra, illetve annak lehetőségére.

ABC üzletágba léptek be és elkezdtek kapcsolatokat kiépíteni. Megkeresték az önkormányzati szolgáltatókat, és meglepődve vették észre, hogy azok nem érdekeltek abban, hogy olcsóbban vásároljanak.

Korábban egy kerületi önkormányzattal került kapcsolatba a cég, mert egy X projektet vettek át és kellett az önkormányzati engedély X épületének átfestéséhez. Y számú másik hasonló X projekttel semmi gond nem volt és már csak ez az egy ügy volt függőben. Az önkormányzatnál közölték velük, hogy szükséges lenne a városképhez illeszkedő felmérést készíttetni, s azt is megmondták nekik, hogy mennyiért és a hatásvizsgálatot melyik cégtől is kellene megrendelni. Végül megtették ezt, hiszen 20 milliós üzlet volt a projektben. December 6-ra, Mikulásra meg is érkezett hozzájuk az engedély.

A BB autópályát építtető osztrák konzorcium két Z projektre írt ki pályázatot, egyet az X-es, egyet az Y-os kilométerkőnél. Az X-es kilométerkőhöz pályáztak ők, valamint A cég, az Y-osnál pedig B és C cég akart építeni. A felállított pályázati szabályokat azonban a kiíró megszegte, amikor az Y-os km-nél második helyezett B-t tette meg az X-es km-nél kiírt építkezés győztesének velük szemben. Felmerült bennük a gyanú, hogy a saját külföldi partnerét segítette a konzorcium.

Az EU kapujában voltunk ekkor (1998), s egy PHARE pályázat keretében kértek pénzt kistérségi társulás beruházása címen csatornázásra interjúalanyunk. Az önkormányzatnak nem volt semmi

pénze, a beruházás 580 millióba került volna nettóban. A megyéhez viszont már 800 milliós kérelem lett beadva, ahol még rátettek négyszázezeret, de a budapesti gazdasági bizottsághoz már a kezdeti 580 milliós tétel 1,5 milliárdra dagadt.

D településen az elkerülő út építéséhez 30 ezer forint/m³ árú aszfaltot 59 ezerért számoltak el, s ez a különbség 50 ezer m³-es nagyságrendben már elég jelentős lett.

A rendőrség és a vállalkozói szféra kapcsolata témában annak a külföldi beruházónak az esetét mondja el, aki házépítésre előre pénzt szedett be, a banknál hitelt kapott, de az alvállalkozót nem akarta kifizetni, és embereivel a kész szerkezetű házat lefoglalta. Bár az alvállalkozónak törvény adta joga, hogy biztosítsák neki a bejárást, de ezt csak a bíró és a megyei rendőrkapitány, illetve a náluk hagyott két táska segítségével tudta elérni, s a birtokbavételi nyilatkozatnak érvényt szerezni.

Tadzsikisztáni A-beszerezés: ebben az esetben a helyzet egyértelműen eltér a hazai tapasztalatoktól (mások a „szerepek”): itt ugyanis a megrendelők (vagyis a korrumpáltak) irányítottak, ők jöttek ide, megkérdezték, hogy mennyibe kerülnek az A-k, majd arra az árra ráterveztek 20%-ot (a válaszadó személyes tapasztalatai közül ez a legnagyobb összegű eset).

Ugyancsak tanulságos esetnek tartja P város B-beszerezésének esetét: ekkor első lépésben a párt pénztárnokok jöttek el, áttárgyalták az árat és a feltételeket, majd csak ezután tárgyaltak a műszaki és egyéb szakemberek.

D város Y-beszerezése (6-7 éve): a tender vége felé jelentkezett a korrupciós mechanizmus: 2-3 olyan szereplő maradt ugyanis versenyben, akik közül bárki nyerhetett volna. Ekkor a későbbi nyertes képviselője tárgyalt XY-nal (az egyik nagy párt vezető alakjával, egy fontos állami hivatal egykori elnökével).

Egy városi eset: önkormányzati döntés született ingatlanvásárlásról, melyet az interjúalany cége kívánt eladni. Ebben az esetben az önkormányzati képviselőtestület tagjai meghatározták, hogy mekkora hányadot kívánnak vissza (20%), majd miután a döntés előtt megbizonyosodtak arról, hogy ez rendelkezésre áll készpénzben, döntöttek az ingatlan áron felüli megvásárlásáról. Bár az épületre nem igazán volt szüksége a településnek. Ez a mechanizmus a képviselő-testületi érintetteknek több szempontból előnyösnek bizonyult: hasonló folyamatokat indukálhatnak a felújítás, majd az eladás során is.

Moszkvai eset: önkormányzati A-beszerezés során a „főpolgármestertől a titkárnőig” mindenkinek kellett fizetni. Módszer: az önkormányzat pénzügyi vezetője egyszerűen leírta neki egy papírra, hogy kinek mennyi dollárt kell juttatni, készpénzben, borítékban.

„Vegyük a példát: magához rendel X miniszter és azt mondja: ezt a pályázatot így és így kellene kiírni”.

„Vagy eljut hozzánk egy papír egy 100 millió forintos beszerzésről, és egy pártember firkálása van a sarkán: Nézzétek meg gyerekek.”

A korrupció visszaszorítása

A korrupció okai

Néhány interjúalany részletesen kifejti, hogy szerinte mik azok az alapvető problémák, amelyek a magyarországi korrupció elterjedéséhez vezettek. Említéseiket a 4. táblázat tartalmazza:

4. táblázat: A magyarországi üzleti korrupció okainak összefoglaló táblázata

A KORRUPCIÓN OKAI
GYAKORI EMLÍTÉSEK
Ügyintézés és törvények túlságosan bonyolultak Bizalmatlanság - mindent ismerősi körből akarnak megoldani - kapcsolatok szerepe A fiatalok ebbe nőnek bele Nincs átláthatóság

ESETLEGES EMLÍTÉSEK
Túlzott bürokrácia Közbeszerzési törvényen joghézagok Nincs (jogi) következmény Pártfinanszírozás
EGYEDI EMLÍTÉSEK
Rossz gazdasági helyzet A magyar gazdasági intézményrendszer túlzott sokfélesége Politikai érdekek érvényesülnek, nincs stratégia

Egyik interjúalanyunk azt részletezi, hogy az ügyintézés és a törvények bonyolultsága miatt van szükség korrupcióra. Ugyanis a korrupció gyorsabb megoldást hoz: ez tehát véleménye szerint egy mesterségesen fenntartott helyzet. Megítélése szerint a szereplőknek nem érdeke „reformálni”, „egyszerűsíteni”. Elmondja még, hogy szerinte Magyarországon a gazdasági intézményrendszer egy „vegyesfelvágott”: elvek sokfélesége tapasztalható, nincsen egységesség, kiszámíthatóság. Ez is oka a korrupciónak. Ugyanígy ok a nyitottság hiánya és a bizalmatlanság az új ismeretségek iránt. Mindent a jól bejáratott ismerősi körből oldanak meg. Például, ha új munkatársakat keres valaki, hajlamos a baráti körből válogatni. További okként említi, hogy már a szakmai szocializáció során megtanulják a fiatalok a „találd meg a megfelelő embert, aki el tudja intézni” elvet. Véleménye szerint Magyarországon minden kapcsolatokon keresztül működik, ez beleivódott a gondolkodásba. A magyar cégek nem keresnek tanácsadót, aki segít megoldani a problémájukat, hanem keresnek valakit a rendszerben, aki megoldja azt.

Egy másik interjúalany megállapításai szerint nincs az országnak gazdasági stratégiája, ide-oda ráncigálja a politikai érdek, emellett rossz a gazdasági helyzet, a kevesebb elosztható pénzre többen „hajtanak”, nagyobb a korrupció lehetősége. Az újraelosztás elvei nem átláthatóak, azaz nincs transzparencia, és rendkívül nagy a bürokrácia: nem hatékony, rosszul fizetett és korrupció.

Az egyik innterjúalany azt is elmeséli, hogy a közbeszerzési törvény megjelenése után elment, megvette, végigolvasta és bekeretezte az általa észrevett joghézagokat. A törvényt szerinte úgy állították össze, hogy „*az nyerjen, akit mi szeretnénk*”.

Egy másik a szankciók hiányáról beszél: a korrupció elterjedt voltát Magyarországon az tartja életben, hogy nincs jogi következmény. Rosszul működik az igazságszolgáltatás: piti bűnözők súlyos büntetést kapnak, a nagyban játszók vagy megússzák, vagy enyhe büntetést kapnak.

Javasolt módszerek a korrupció csökkentésére

Eljárások egyszerűsítése, egyértelművé és átláthatóvá tétele

Ezt a lehetőséget említik a legtöbben. Egyik interjúalanyunk szerint a kulcsszó az egyszerűsítés: az eljárások, az adózás, a szabályozások egyszerűsítése: így kevesebb „szükség” és „lehetőség” lenne a korrupcióra. Utána: tanulás más országok példáiból (a fejletlen vagy kevésbé fejlett országokéból – tehát a „rossz példák” is).

Konkrétabban:

- bürokrácia radikális leépítése
- a folyamatok „személytelenebbé” tétele – vagyis az egyszemélyes döntések visszaszorítása a szabályozó, döntéshozó szervekben
- az internet alkalmazása – nyilvánosság, átláthatóság
- e-government széleskörű elterjedése

Egy másik karakteres vélemény: a politikai vezetés megpróbálja egyre bürokratikusabbá tenni a pályázatadási folyamatot, (monitorozás, beszámolók nyakra-főre). Így próbálják megoldani a korrupciós fenyegetést, de ez csak látszatra segít a korrupció leküzdésében. Éppen nem bonyolítani, hanem egyszerűsíteni kellene, ez lenne jó, a szabályok egyszerűsítése. Emellett az átláthatóság is nagyon fontos. „Az átláthatóság mindenképpen egy fegyver a korrupció legyőzésében”.

További vélemények: A szabályozási oldalon van még mit javítani, hogy a jogszabályok ne hagyjanak számtalan kiskaput. Az interjúalany úgy véli, hogy ha pl. az építési engedélyek kiadásánál bevezetnék

a kártérítési kötelezettséget (ezt ő úgy érti, hogy ha az ügyek intézésének lassúsága miatt őt kár éri, ezért fordulhasson bírósághoz), akkor ezt több cég megkockáztatná. Megtörtént példa: egy T kerületi irodaház építésénél a zöldterületi mutatót háromféleképpen lehet értelmezni. A szabályozás tehát legyen egyértelműbb és kevésbé bonyolult.

A jogalkotásban egyszerűsége, egyértelműsége és egymással harmonizáló jogszabályok megalkotására volna szükség.

A bürokráciát alacsonyabb szinten kellene tartani. Streamline – standard módszerek hívják ők ezt, amikor egyszerű, átlátható folyamatok kiépítésére törekcsenek. „Üzletre hangolva” megközelítés. Interjúalanyunk szerint csak generációk kérdése az egész, de ezzel a hozzáállással tudatot lehetne módosítani. Náluk a cégnél ezt tréningeken tanítják, üzletfilozófiai alapszabályban rögzítik.

Normaszegésre irányuló közösségi, médián keresztül megvalósuló és jogi szankciók

Az interjúkon elhangzott, a normaszegésre irányuló szankció szükségességét kifejtő vélemények a következők voltak: Az egyik interjúalany szerint az emberek közösségben szégyellik magukat, ha ezeknek a közösségeknek a moráljára lehetne hatni, az is hatásos lehet. Az üzleti élet a nagyon korruptnak ismert személyeket „kiveti” magából. Két ilyen embert ismer idézett interjúalanyunk, egyikőjüket sem alkalmazza magánbank, s az egyik személy „csak” az állami szektorban kapott állást – „igaz – teszi hozzá az interjúalany – ott nem is akármilyet”. Szerinte az üzleti szektorban lenne igény a korrupcióval kevésbé átitatott környezetre.

A szabályozás korszerűsítésével és hatékonyabbá tételével párhuzamosan azonban szükség volna moratóriumra is. Mivel mindenki érintett, a változás nem megy egyik napról a másikra. Baj, hogy a sajtó nem ítéli el egyértelműen a korrupciós szereplőket, s a politikusok viselkedésének változására is szükség volna. Az interjúalany szerint nem a pénzbüntetéseket viselik nehezen a cégek, hanem a marketing szempontból számukra hátrányos kimenetelű hirdetési kötelezettségeket. Ezt a korrupció ellenes küzdelemben akár fegyverként is ki lehetne aknázni.

Egy másik vélemény szerint a köztisztviselők korrumpálhatóságának „fő ideológiája”, hogy „alulfizettek és frusztráltak”. Gyakran ráutaló magatartás jellemzi őket. Interjúalanyunk szerint „néhány jól célzott büntetésre” lenne szükség, melyek nagy publicitást kapnak.

További vélemény: fontos lehet a „nyilvánosságra hozatal jogi úton való kikényszerítése”. Egy 1970-es USA beli példát említi a kérdezett ezzel kapcsolatban, amikor civil szervezetek kényszerítették ki, hogy az állam (a CIA) adja át azokat a listákat, amelyeket Sukarno-nak adtak át, hogy kit kell kivégezni.

Szakmai etikai normák határozottabb lefektetése, szakmai szocializáció

Egyik interjúalany szerint megoldás lehetne köztisztviselői etikai kódexek bevezetése. Egy másik szerint kétszáz év erkölcsi oktatásával és tanítással talán lehetne jutni valamire. Véleménye szerint egyetlen dologgal lehet visszaszorítani Magyarországon a korrupciót: ha a nagyhatalmak megunják, és politikai nyomást gyakorolnak az országra. Örült, amikor a kormányzat bejelentette a korrupció ellenes honlap elindítását, de szkeptikus lett, amikor látta, hogy a beérkező esetek kései időpontban, hasonló nyelvezettel és szóhasználattal vannak megírva.

Egy harmadik interjúalany a következő, saját szakterületéről vett példát hozza: az EU csatlakozási tárgyalások nyomán Magyarországon is jogszabályban rögzítették az Európai Unióban alkalmazott ún. XY-ipari Transzparencia Direktívát (továbbiakban: TD). Ez nagyon jót tesz a korrupcióellenes küzdelemnek. A TD-t a XY-gyártók kezdeményezték, nem kormányzati szándék és akarat következménye. Az etikai szabályozás tehát előbb született meg, mint a jogi.

Tájékozottság növelése

Egyik interjúalanyunk szerint az is segít(het), ha az emberek ismerik a már meglévő jogukat. Vele történt meg, hogy 15 éves biztosítása lejártával a banktól nem kapott megfelelő magyarázattal ellátott szöveget az összeg növekedésének mikéntjéről. Ezt megreklamálta a PSZÁF-nál, s nyert is. Csakhogy 100 emberből 99 nem élne ezzel a lehetőséggel, mert nem is tud róla.

Alulfizettség problémájának enyhítése

Ha nő a gazdasági növekedés, van már egy stabil megélhetési szintje a dolgozónak, a korrupcióra való hajlama akkor is csökken. „A tisztesség mértéke növekszik.”- mondja egy interjúalanyunk.

Természetes folyamatok

Egy másik interjúalany úgy gondolja, hogy a korrupció csökkenhet különösebb külső beavatkozás nélkül is: bizonyos területeken végbemehet „természetes folyamatként”. Lásd: benzinkút példa: kínálat növekedése => verseny megindulása => korrupció csökkenése, visszaesése. Probléma: tendereztetési esetekben ez nem érdeke senkinek.

További felvetések

A versenyhivatalnak megvannak a jogi lehetőségei, hogy a vezérigazgatók naptárát bekéressék, onnan lehetne igazán az egyes ügyeket felgöngyölíteni.

El kellene érni, hogy egyik fél se érezhesse a korrupcióban fedezhetőnek magát. „Gyanakodjunk, emellett pedig fel kellene egymáshoz készülni.”

„Teljes pénzügyi összeomlással, sokkterápiával lehetne csökkenteni a korrupciót. Hogy ez ne így legyen, ezért dolgozunk.”

Semmit nem lehet tenni, mert ez egy „kulturális övezet” (politikai, közéleti, stb. értelemben), így nem lehet segíteni ezen a helyzeten.

5. táblázat: A korrupció csökkentésére tett javaslatok összefoglaló táblázata

GYAKORI EMLÍTÉSEK
Eljárások egyszerűsítése, egyértelművé és átláthatóvá tétele, kiskapumentes törvényi szabályozás
Normaszegésre irányuló közösségi, médián keresztül megvalósuló és jogi szankciók
Szakmai etikai normák határozottabb lefektetése, szocializáció
Alulfizettség problémájának enyhítése
EGYEDI EMLÍTÉSEK
Tájékoztatottság növelése
Fedezhetőség ellehetetlenítése
Versenyhivatali eljárás
Sokkterápia
Természetes folyamatok
Semmit nem lehet tenni

A korrupció csökkentésének kezdeményezői és szereplői

Szinte minden interjúalany a kormányzati szintet, a politikusokat jelöli meg a korrupció ellenes harc elsődleges szereplőjeként, kezdeményezőjeként. Egy olyan vélemény hangzik el, mely szerint egyértelműen az önkormányzati szférában, a kisebb intézményeknél kellene ezt a folyamatot elkezdeni és alulról felfelé haladni. Erre utaló konkrét interjúrészletek:

- *„neki kell példát mutatni, mert a legtöbb embert érintő kapcsolódási pont nyilvánvalóan a politika”*
- *„látványos kezdeményezések szükségesek a közhangulat befolyásolására”*
- *„Fejétől búzlik a hal”.*

Azért akad két olyan interjúalany is, aki a politikusok mellett a korrupció csökkentésének jelentős szereplőjeként említi az üzleti élet képviselőit is. Egyikük szerint rendkívül fontos szerepe lehetne a kamaráknak – az üzleti élet azonban nem efelé halad. A magyar szereplők esetében ez magyarázható az alapvető „közgondolkodással”, a külföldi szereplők pedig nem gondolkodnak annyira hosszú távon, ami ehhez a folyamathoz szükségeltetik. A tisztulási folyamathoz, az új viszonyok kialakulásához 30-40 év kell, addig is mindenféle „hibrid formák” kialakulása várható. A másik kérdezett meggyőződése, hogy a politika és a gazdaság egyszerre fog lépni a korrupció ellen. *„A külföldi befektetőket egyre inkább elijeszti a korrupció magyarországi szintje.”*

Sikeres nemzetközi példák a korrupció visszaszorítására

Interjúalanyaink több nemzetközi példát említenek. Ezeket mutatjuk be országonként:

Litvánia

Itt interjúalanyunk elmondása szerint a cégalapítás egyszerűsítése, az áfa-visszaigénylés gyorsítása és egyéb rendelkezések csökkentették a tipikusan korrupcióra hajlamosító helyzetek számát, és ezért fontos üzeneteket hordoztak az üzleti élet számára. Fontos korrupció-ellenes hatása lehet a jövedelmek emelkedésének is.

Spanyolország

Itt egy elhangzó vélemény szerint jelentős javulást sikerült elérni a Moncloa paktummal.

USA

Kétféle vélemény hangzik el az USA-beli szabályozással kapcsolatban. Az egyik kimondottan jó példának ítéli a nagyon szigorú USA-beli törvénykezést. Ezt két interjúalany is említi. Egyikük szerint ez a külföldön működő amerikai érdekeltségű vállalatokra is kihat, pl. az ő munkájára is, amikor kormányzati emberekkel találkozik. Ez a magatartás a nyugat-európai cégekre nem jellemző, bár megjegyzi azt is, hogy a XY-iparban tisztán nyugat-európai cégek nem nagyon vannak. A másik vélemény szerint nem igazán érezhető a szigorú amerikai törvénykezés pozitív hatása.

Dél-Kelet Ázsia

Egyik interjúalanyunk szerint a Délkelet-Ázsiában alkalmazott brutális eszközök (kivégzések, drákói törvények) nem vezetnek sokra. Egy másik tapasztalatai szerint azonban csak a szigorú számonkérés segíthet (lásd: Kína), ő az, aki a szigorúbb amerikai törvénykezés hatásaival sem találkozott.

Függelék – Az interjú vezérfonala

BCE Szociológia és Társadalompolitikai Intézet, Korrupciókutató-központ

Dátum: 2008-03-10

Program: KORRUPCIO_2008

Tárgy: Interjúszempontok

Paraméterek: vállalati felsővezetők, interjút készítők max. két fő, interjú tervezett ideje max. 60 perc

Üzleti korrupció Magyarországon

A Transparency International megbízásából végzett kutatás

I. Személyes Blokk

(Az interjút készítők bemutatkozása és a program rövid ismertetése után a kérdezettől kérdezzük pár kérdést.)

1. Kérem beszéljen röviden erről a cégről, ahol vagyunk! Mivel foglalkozik, hány fő dolgozik itt? Nettó árbevétel? *(10m alatt, 50m alatt, 100 millió alatt, 500m alatt, felett)* Mikor alakult? Exportál-e? Külföldi tulajdon aránya? Hogyan fejlődött az utóbbi 3-5 évben?

2. A kérdezett szakmai életútja röviden

Hol végzett? Kérem mondja meg, hogy vállalati emberként, vállalatvezetőként hol dolgozott eddig? Mióta van ennél a cégnél?

II. A korrupcióról általában

(A következő kérdésblokkban a korrupció problémájáról általában lesz szó: definíció, általános vélemények, és nemzetközi összehasonlítás. A véleménykérdéseknél fontos lenne megtudni, hogy mi alapján alkotja meg véleményét? Mi alapján gondolja ezt?)

3. Ön szerint mit jelent a korrupció az üzleti életben? Milyen jelenségeket sorol a korrupció fogalma alá? *(Ha megemlíti a politikai korrupciót is, akkor kérjük meg, hogy a későbbiekben erről ne beszéljen)*

4. Ön szerint mennyire elterjedt probléma ma Magyarországon a korrupció és megvesztegetés az üzleti életben?

- Üzleti életben belül (vállalkozások között)
- Vállalkozások-kormányzat viszonylatában

5. Mi a súlya az Ön tapasztalatai szerint a korrupciónak a gazdasági bűncselekmények között Magyarországon?

6. Véleménye szerint a gazdasági élet mely területein tapasztalható korrupció Magyarországon?

7. Milyen negatív (pozitív?) hatásai vannak a korrupciónak Magyarországon?

- Üzleti életben belül (vállalkozások között)
- Vállalkozások-kormányzat
- Egyéb területen

8. Milyen tipikus helyzeteket tart Ön a korrupció és megvesztegetés melegágyának? Melyek azok a helyzetek, amelyek felszínre hozzák a korrupciót és a megvesztegetést?

- Üzleti életben belül

b) Vállalkozások-kormányzat

9. Kik a tipikus szereplői a korrupciós és megvesztegetési helyzeteknek Magyarországon? Kik kezdeményezik?

- a) Üzleti életen belül
- b) Vállalkozások-kormányzat

10. Milyen tendenciákat érzel a korrupciós esetekben, helyzetekben az utóbbi 5-10 évben Magyarországon?

11. Hogyan ítéli meg nemzetközi összehasonlításban a magyar helyzetet? (környező országok, poszt szocialista országok, EU-tagországok, egyéb országok?)

II. Személyes tapasztalatok a korrupcióról

(definíció és általános vélemény, és nemzetközi összehasonlítás)

12. Milyen korrupciós és megvesztegetési eseteket hallott a magyar üzleti életben?

Kérem röviden ismertessen 5-6 esetet, ami eszébe jut! *(Ha nem tud válaszolni, mert több mint 5-6 esetet, akkor azokat, amelyek 2000 óta történhettek, történtek)*

13. Ismer-e korrupciós és megvesztegetési eseteket a magyar üzleti életben, amelyek nem kaptak sajtóvisszhangot? *(Barátok, ismerősök, üzlettársak tapasztalatai, elbeszélése alapján)*

- a) Üzleti életen belül
- b) Vállalkozások-kormányzat viszonyában

(Elmondaná ezeket név, időpont stb. nélkül?)

14. Találkozott-e Ön közvetlenül a korrupcióval, korrupciós kínálattal, megvesztegetési kezdeményezéssel Magyarországon/külföldön? *(Elmesélné a 3-5 legjellemzőbbet név, időpont stb. nélkül?)*

15. Ön szerint hogyan lehet visszaszorítani a korrupciót Magyarországon? Kiknek / milyen szereplőknek lenne ez feladata? *(Kormányzat, állami hivatalok, szabály(törvény)alkotók, rendőrség, sajtó, stb.)*

16. Találkozott-e sikeres korrupcióellenes intézkedésekkel Magyarországon/külföldön? Melyek voltak ezek? Mesélne röviden ezekről? Kérem ismertesse röviden ezeket!

Köszönjük a beszélgetést!

(Fel kell írni, hogy hány percig tartott ténylegesen a beszélgetés, ki (kik) voltak jelen, milyen irodában történt a beszélgetés, milyen volt a hangulata és ez hogyan változott a beszélgetés során)